

تفسیر قرآن اهل بیت (ع) برخلاف تفاسیر صحابه، عاری از شعر جاهلی است

شعر جاهلی یکی از مهم‌ترین ابزار تفسیری صحابه به شمار می‌رفته است و در این زمینه معروف است که ابن عباس از این اشعار استفاده می‌کرده است، اما در مقابل، یکی از ویژگی‌های تفسیر روایی اهل بیت (ع) این است که ائمه معصومین (ع) در تفاسیر خود هرگز به اشعار جاهلی تمسک نکرده‌اند.

شعر جاهلی یکی از مهم‌ترین ابزار تفسیری صحابه به شمار می‌رفته است و در این زمینه معروف است که ابن عباس از این اشعار استفاده می‌کرده است، اما در مقابل، یکی از ویژگی‌های تفسیر روایی اهل بیت (ع) این است که ائمه معصومین (ع) در تفاسیر خود هرگز به اشعار جاهلی تمسک نکرده‌اند.

حجت الاسلام والمسلمین رضا حق‌پناه، عضو هیئت علمی دانشگاه علوم اسلامی رضوی، در گفت‌وگو با خبرگزاری بین‌المللی قرآن (ایکنا)، به بیان مطالبی در خصوص ممانعت یا عدم ممانعت تفسیر ماثور از کاربردهای امروزی تفسیر پرداخت و در این خصوص اظهار کرد: تفسیر ماثور یا تفسیر روایی به معنای تفسیر آیات قرآن با توجه و بر اساس روایات ذیل هر آیه است. قرآن کریم از ابتدای نزول تا به امروز سفره گسترده‌ای بوده است که همه دانشمندان و بزرگان مسلمان به آن مراجعه کرده‌اند و هر کس به فراخور توان، معرفت، همت و تلاش خود از این سفره گسترده و از این نعمت‌های الهی استفاده کرده است و اهل بیت (ع) نیز راه صحیح تفسیر قرآن را به بشر آموخته‌اند.

عضو هیئت علمی دانشگاه علوم اسلامی رضوی ادامه داد: در این خصوص این سوال مطرح می‌شود که آیا اهل بیت (ع) در تفسیر قرآن نقش ارشادی داشته‌اند یا نقش آموزشی؟ آیا کیفیت استفاده از قرآن را به مردم می‌آموخته‌اند یا می‌خواستند به بشر نشان بدهند که تفسیر منحصر همان منقولات معصومین (ع) است؟ به تعبیر دیگر آیا روایات تفسیری اهل بیت (ع) و تفسیر ماثور به ما آموزش می‌دهد که چگونه دیگران از قرآن استفاده بکنند یا این‌که یگانه تفسیر قرآن کریم همین تفسیر روایی است و دیگران حق استفاده از قرآن را ندارند؟ بخش اول کلام یعنی همان جنبه آموزشی، ارشادی و هدایتی روایات تفسیری اهل بیت (ع) درست می‌نماید؛ یعنی اهل بیت (ع) در صدد بودند که راه صحیح استفاده از قرآن و دستیابی به اسرار و دقایق قرآن را به بشر بیاموزند.

احتمال تفسیر انحصاری اهل بیت در هیچ دوره‌ای بیان نشده است

حق‌پناه ادامه داد: براین اساس، تفسیر اهل بیت (ع) تفسیر انحصاری در فهم قرآن نیست که بگوییم دیگران حق ندارند به ساحت قرآن دست دراز کنند و قرآن را بفهمند، حتی در بعضی از موارد اهل بیت (ع) در پاسخ به پرسش از فهم آیات خاص از سوی دوستان، اصحاب و شیعیان خود، این جمله را تذکر می‌دادند که خودتان به قرآن مراجعه کنید و از قرآن جواب خود را استخراج کنید و فرمودند که تفسیر قرآن همان است که ما می‌گوییم و شما به قرآن دست نزنید. بلی! به ما هشدار داده‌اند که تفسیر به رأی نکنید، اما این به آن معناست که برای ورود به قرآن آمادگی داشته باشید، علوم و مقدمات لازم را به دست آورید و بعد به سراغ تفسیر قرآن بروید.

وی افزود: مسلمانان در هر عصری در همه زمان‌ها به تفسیر قرآن می‌پرداختند و کسی این احتمال را نداده است که تفسیر اهل بیت (ع) تفسیری انحصاری باشد و کس دیگری حق ندارد به قرآن کریم مراجعه کند. باتوجه به این نکاتی که گفته شد در زمان ما هم راه استفاده و برداشت نو از قرآن کریم همچنان باز است و انسان‌ها می‌توانند با شرایط خاص به محضر قرآن مشرف شوند، از قرآن استفاده ببرند و آن را تفسیر کنند و این فهم و تفسیر را مقدمه‌ای برای عمل به قرآن قرار دهند، چون قرآن کتاب عمل و سازندگی است و اهل بیت (ع) هم معلم‌های بشریت هستند و راه را به بشر نشان داده‌اند.

رضا حق‌پناه:

تفسیر قرآن به قرآن که معنای صحیح آن را اهل بیت (ع) به کار برده‌اند، برای ما جنبه آموزشی دارد و می‌توانیم قواعد روز و مورد

استفاده برای همین امروز خود را از آن استخراج کنیم و آن را مورد استفاده قرار دهیم

حق پناه خاطر نشان کرد: قرآن نقشه راه را به بشر نشان می‌دهد و اهل بیت (ع) هم به تفسیر قرآن می‌پرداختند تا مردم را آگاه کنند که چگونه عمل خود را مطابق قرآن انجام بدهند. یافتن این نقشه راه، مراجعه به این نقشه و مراجعه به محتوای قرآن در همه زمان‌ها زنده است و اختصاصی به زمان خاصی ندارد.

وی افزود: البته ما معتقدیم بهترین نوع برداشت و فهم در تفسیر را خود اهل بیت (ع) دارند و بهترین فهم از قرآن فهم معصوم است؛ یعنی اهل بیت (ع) معصوم هستند، قرآن هم معصوم است و مسلماً برترین و بهترین فهم آن فهمی است که اشخاص وارسته و معصوم یعنی اهل بیت (ع) از قرآن کریم ارائه و بیان فرموده‌اند.

وی در ادامه گفت: فهم معصوم و اهل بیت (ع) مانع از آن نیست که دیگران هم به فراخور فهم و درک و شرایطی که دارند، به قرآن کریم مراجعه کنند و از آن استفاده ببرند. با مقایسه تفسیر روایی اهل بیت (ع) و تفسیر غیر معصوم متوجه می‌شویم که یکی از منابع در تفسیر غیر معصوم، تفسیر صحابه و تابعین است، اما اهل بیت (ع) خودشان مرجع هستند و قرآن به آن‌ها نازل شده است.

وی ادامه داد: تفاسیر اهل بیت (ع) اگر به درستی شناخته شود، خواهیم دید که سخنان خودشان است و به سخنان دیگران این استناد را ندارند، البته برای ما که غیر معصوم هستیم استفاده از تفسیر صحابه و تابعین مانعی ندارد. می‌توانیم با ملاحظه این دست تفاسیر، ببینیم علاوه بر اهل بیت (ع)، دیگرانی که برای تفسیر قرآن زحمت کشیده‌اند، چه زحمات و تلاش‌هایی را داشته‌اند. ممکن است که اظهار نظر و برداشت آن‌ها راهی را برای ما هموار کند که برداشت جدیدی را از تفسیر قرآن داشته باشیم.

حق پناه همچنین خاطر نشان کرد: یکی دیگر از ویژگی‌های تفسیر روایی اهل بیت (ع) این است که اصلاً به اشعار جاهلی تمسک نکرده‌اند. شعر جاهلی یکی از مهم‌ترین ابزار تفسیری صحابه به شمار می‌رفته است که در این زمینه معروف است که ابن عباس از این اشعار استفاده می‌کرده است؛ اما اهل بیت (ع) در استشادات قرآنی خود به اشعار جاهلی تمسک نمی‌کردند و محتوای قرآن را با سخنان دیگران نمی‌فهمیدند و با صراحت و فصاحت و بدون نیاز به استشهاد به اشعار جاهلی بیان می‌فرمودند؛ البته انسان‌های غیر معصوم برای این‌که یک واژه، کلمه و گاهی یک تعبیر قرآنی را بهتر بفهمند، مانعی ندارد که به اشعار جاهلی استناد کنند، چنان‌که بسیاری از مفسرین این کار را انجام داده‌اند و اصولاً تفاوت بین تفسیر معصوم و غیر معصوم در همین‌گونه موارد است.

تفسیر قرآن به قرآن مهم‌ترین ویژگی تفسیر اهل بیت

وی افزود: اهل بیت (ع) در ارائه معنای قرآنی به این اشعار جاهلی یا اصلاً تمسکی نکرده‌اند و دیده نشده که در تفسیر اهل بیت (ع) به شعر جاهلی تمسک کنند و این نشان‌دهنده تسلط، آگاهی و آشنایی با رموز قرآنی است که به نحو صحیح و با واژه‌های کوتاه بیان و تفسیر شده است.

این پژوهشگر قرآنی گفت: ویژگی دیگر تفاسیر روایی این است که تفسیر اهل بیت (ع) تفسیر قرآن به قرآن است؛ یعنی مهم‌ترین منبع اهل بیت (ع) در تفسیر قرآن مجید، خود قرآن است که با الهام از پیامبر در تفسیر آیات قرآن ابتدا از خود قرآن استفاده می‌کردند و این از چند جهت حایز اهمیت است: اول این‌که قرآن سندی است که از هرگونه تحریف مصون است، دوم این‌که قرآن سند مشترک مورد توافق همه مذاهب اسلامی است و استناد به آن برای هر مفسری در هر زمان و مکانی اطمینان‌آور است و سوم این‌که سخن خداوند است و چه سخنی بهتر و برتر از سخن خود خداوند برای تفسیر کلام او وجود دارد؟ تفسیر قرآن به قرآن که معنای صحیح آن را اهل بیت (ع) به کار برده‌اند، برای ما جنبه آموزشی دارد که می‌توان بخش‌هایی از قرآن را با کمک بخش‌های دیگر آن تفسیر کنیم و معنای آیه را دریابیم، قواعد روز و مورد استفاده برای همین امروز خود را استخراج کنیم و از آن استفاده کنیم.

حق پناه در پایان اظهار کرد: همه مطالب گفته شده به معنی انحصار در آن‌چه که اهل بیت (ع) فرمودند، نیست. قرآن زنده است و علامت زنده بودن آن نیز این است که قرآن کتاب عمل است و عمل انسان‌ها تا ابدیت باید منطبق با قرآن کریم باشد و در صورتی می‌توان عمل را منطبق با قرآن کرد که انسان قرآن را بفهمد و هرچه قرآن را بیشتر بفهمد، پایه‌بندی به او نسبت به معارف قرآن و معارف قرآنی بیش‌تر خواهد بود.